

KLÄMDA MELLAN POLICY OCH POLITIK – INSTÄLLNING TILL SOCIALFÖRSÄKRINGARNA 2004-2014

MARIA OSKARSON

Att man som boende i Sverige har rätt till ett grundläggande ekonomiskt skydd om man av ett eller annat skäl inte har någon förvärvsinkomst beskrivs ofta som något av en ryggrad i den svenska välfärdsmodellen (Esping-Andersen 1990; Jæger 2006; Johnson 2010). Socialförsäkringarna är den samlade benämningen för dessa olika trygghetssystem, bekostade av staten via skatter och olika typer av arbetsgivaravgifter. Huvudregeln är att de är inkomstersättningsförsäkringar, och alltså ersätter en viss del av förvärvsinkomsten (Oskarson 2012). Till följd av förändrade förhållanden i Sverige och vår omvärld har under senare år har en rad olika reformer och anpassningar genomförts avseende socialförsäkringarnas utformning och omfattning. Dessa har bland annat analyserats i den stora parlamentariska socialförsäkringsutredning som tillsattes av regeringen 2010 och som kom med sitt slutbetänkande i mars 2015 (SOU 2015).

Socialförsäkringarna utgör stora utgiftsposter i statens budget, och är samtidigt viktiga för människors trygghet. Därför är det kanske inte så konstigt att de ofta finns på den politiska dagordningen, och just balansen mellan trygghet och kostnad ses ofta som central. Kostnaden kan då ses inte bara direkt, genom skattetryck och arbetsgivaravgifter, utan också indirekt genom att socialförsäkringarnas utformning påverkar incitamenten för att förvärvsarbeta. I valrörelsen 2006 förde de borgerliga allianspartierna fram ”arbetslinjen” som en central politisk idé, utifrån vilken de gjorde en rad reformer i socialförsäkringarnas utformning. Men vad tycker egentligen svenska folket om sina socialförsäkringar? I ett tidigare SOM-kapitel 2013 ”Kampen om socialförsäkringarna” visades att svenska folket förefaller blivit alltmer missnöjda med såväl pensionssystemet, sjukförsäkringssystemet som arbetslöshetsersättningssystemet (Oskarson 2013). Här ska dessa analyser få en fortsättning genom att se närmare på hur bedömningarna förändrats i olika befolkningsgrupper, för att vi därmed ska komma närmare svaret på frågan om hur tillfredsställelsen med socialförsäkringarna har förändrats. Efter en analys av bedömningarna 2014 och opinionsutvecklingen sedan år 2004 då frågan första gången ställdes i SOM-undersökningarna presenteras tre hypoteser kring varför missnöjet ökat. Dessa testas sedan genom en enkel analys av opinionsutvecklingen i olika centrala grupper.

Bedömningar av socialförsäkringarna 2014

Den fråga som ställdes i den nationella SOM-undersökningen 2014 var formulerad som ”Hur nöjd är du med hur följande offentliga försäkringssystem fungerar?”. De fem valida svarsalternativen gick från mycket nöjd till mycket missnöjd, men det erbjöds också ett explicit alternativ ”Ingen uppfattning”. Denna frågeformulering var identisk med tidigare års. Fördelningen mellan de olika svarsalternativen för respektive försäkringssystem i SOM-undersökningen 2014 presenteras i tabell 1.

Tabell 1 Bedömning av socialförsäkringarna 2014 (procent)

	Pensionssystemet	Sjukförsäkringen	A-kassan
Mycket nöjd	2	2	1
Ganska nöjd	17	15	11
Varken nöjd eller missnöjd	27	26	25
Ganska missnöjd	22	17	13
Mycket missnöjd	14	11	10
Ingen uppfattning	18	30	40
Summa procent	100	100	100
Antal svar	1631	1581	1573

Kommentar: Frågans formulering var: ”Hur nöjd är du med hur följande offentliga försäkringssystem fungerar?” De försäkringssystem som nämndes var *pensionssystemet*, *sjukförsäkringen* samt *A-kassan*. Svarsalternativen var *mycket nöjd*, *ganska nöjd*, *varken nöjd eller missnöjd*, *ganska missnöjd*, *mycket missnöjd* samt *ingen uppfattning*. Antal svar avser samtliga som svarat på respektive delfråga.

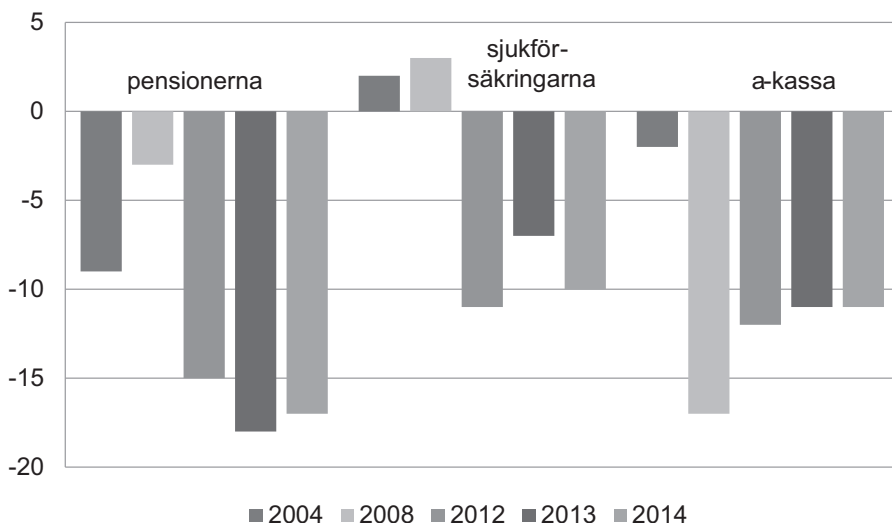
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2014.

Det första som kan konstateras att socialförsäkringarna inte bedöms särskilt positivt i SOM-undersökningen 2014. Endast mellan 19 procent (pensionssystemet) och 12 procent (A-kassan) uppger att de är mycket eller ganska nöjda. Detta innebär dock inte att de övriga respondenterna uttrycker ett direkt missnöje. Även om andelen missnöjda är betydligt högre än andelen nöjda för såväl pensionssystemet (36 procent), sjukförsäkringen (28 procent) som A-kassan (23 procent) så är det också en mycket stor andel som anger att de inte har någon uppfattning eller att de är varken nöjda eller missnöjda. Detta kan tyckas något märkligt givet hur centrala socialförsäkringarna är i vår välfärdsstat. Samtidigt är det ju så att många kanske aldrig haft någon kontakt med dem, och därför helt enkelt inte vet hur de fungerar. I de följande analyserna kommer därför de som svarat ”ingen uppfattning” att uteslutas från analyserna.

Opinionsutvecklingen 2004-2014

Som nämndes inledningsvis har frågan om bedömningar av socialförsäkringarna ställts i flera tidigare undersökningar. I figur 1 visas utvecklingen av opinionsbalansen i bedömningarna av socialförsäkringarna, alltså andelen nöjda minus andelen missnöjda, för de år mellan åren 2004 och 2014 som frågorna ställts.

Figur 1 Opinionsbalans i bedömning av socialförsäkringarna

Kommentar: Figuren visar andel nöjda (mycket + ganska) minus andel missnöjda (mycket+ganska) med respektive socialförsäkringssystem. Frågans formulering var: "Hur nöjd är du med hur följande *offentliga* försäkringssystem fungerar?" De försäkringssystem som nämndes var *pensionssystemet, sjukförsäkringen* samt *A-kassan*. Svarsalternativen var *mycket nöjd, ganska nöjd, varken nöjd eller missnöjd, ganska missnöjd, mycket missnöjd* samt *ingen uppfattning*. De som svarat "ingen uppfattning" är inte medräknade. Antalet respondenter varierar mellan 1910 (sjukförsäkring 2008) och 816 (A-kassa 2012).

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2004, 2008, 2012, 2013 och 2014 (2008 edition Klass-SOM).

Missnöjet är tydligt i figur 1. Endast avseende sjukförsäkringarna var det 2004 och 2008 fler som uppgav sig vara nöjda än missnöjda, och därmed en positiv opinionsbalans, om än med en mycket knapp övervikt. Avseende såväl pensionerna som sjukförsäkringarna har övervikten av missnöjda ökat under perioden, och detta ökade missnöje skedde framförallt mellan 2008 och 2012. Avseende A-kassan var opinionsbalansen som mest negativ 2008 för att därefter minskat något.

Möjliga förklaringar till ökat missnöje med socialförsäkringarna

Man kan urskilja två övergripande förklaringar till det ökade missnöjet. För det första faktiska policyförändringar, och att det är reaktioner på dessa som påverkar opinionen. För det andra kan man se opinionsutvecklingen som uttryck för politisk mobilisering mellan de politiska blocken och då kanske framförallt mellan Socialdemokraterna och Moderaterna, som båda har haft socialförsäkringarna som något av ”profilfrågor”. I det följande diskuteras både dessa övergripande angreppssätt och några möjliga konkreta förklaringar till det ökade missnöjet urskiljs.

För att börja med policyförändringar så är det en hel del som hänt under det senaste decenniet. Samtliga tre socialförsäkringssystem har genomgått olika typer av reformer och förändringar mellan 2004 och 2014. Avseende pensionssystemet infördes det nya avgiftsbestämda systemet 1999 efter många års utredningar och förberedelser (www.pensionsmyndigheten.se). För många har detta lett till en insikt om att pensionen sannolikt blir lägre än den varit för tidigare generationer, såvida man inte har ett privat sparande. Arbetslöshetsförsäkringen är traditionellt utformad som ett grundskydd som alla förvärvsarbetande har rätt till, samt en inkomstersättningsdel som utgörs av medlemskap i någon av de 33 A-kassor som finns, men som samtidigt är reglerad i lag avseende utformning, kvalifikationskrav och ersättningsnivå (SOU 2015:121 s.721ff). Inkomstersättningsprincipen gäller med andra ord inte alla, utan endast A-kassans medlemmar. Under senare år har arbetslöshetsförsäkringen genomgått flera reformer avseende kvalifikationskrav och ersättningstidens längd, men framförallt har ersättningsnivåerna urholkats då det takbelopp mot vilket inkomstersättningen om 80 procent beräknas inte höjts i takt med generella löneökningar. Takbeloppet motsvarade fortfarande hösten 2014 en inkomst om 18 700 kronor per månad (det finns i nuläget konkreta förslag från regeringen om att höja det). För många anställda finns därför kompletterande arbetslöshetsförsäkringar, men dessa varierar mellan olika delar av arbetsmarknaden. Sjukförsäkringssystemet är kanske det mest omdebatterade, och som samtidigt flest människor kommer i kontakt med. Det är dessutom ett mer renodlat offentligt system än vare sig pensionssystemet eller arbetslöshetsförsäkringen. Sjukförsäkringssystemet har genomgått en lång rad reformer under senare år, även om det fortfarande följer grundprincipen om inkomstersättning upp till en månadsinkomst upp till 33 300 kronor (7,5 prisbasbelopp) under 364 dagar (SOU 2015:121). Även för sjukförsäkringen gäller en rad kvalifikationskrav om förvärvsarbete för att man ska kunna få annat än en grundersättning, vilken är betydligt lägre än inkomstersättningsnivåerna. Ska man försöka sammanfatta något kring hur dessa socialförsäkringar fungerar kan man kanske säga att de är utformade för en ”normalinkomsttagare”. Människor utan anknytning till arbetsmarknaden eller förvärvsarbete ställs ofta utanför annat än de mycket låga grundförsäkringarna, medan höginkomsttagare inte får annat än en begränsad inkomstersättning, och i princip har skillnaderna mellan dessa tre gruppers relation till socialförsäkringarna ökat under senare år.

När det gäller den politiska mobiliseringen har traditionellt vänstern och framförallt Socialdemokraterna varit nära förknippade med socialförsäkringarna, och principen om att de är universella och generösa. De borgerliga partiernas sympatisörer har traditionellt varit mer skeptiska till generösa socialförsäkringar då de är förknippade med höga skatter. Dessa olika förhållningssätt gav dock inte upphov till någon politisk mobilisering förrän i valrörelsen 2006. Olika reformer och justeringar företogs tidigare i breda parlamentariska överenskommelser, eller genom tekniska justeringar i beräkningsgrund eller kvalifikationskrav. Men i det stora hela har det funnits en stor enighet i frågor om socialförsäkringarna, och de hade under lång tid ingen framträdande plats på den politiska dagordningen. I samband med valet 2006 förändrades dock detta i och med allianspartiernas fokus på ”arbetslinjen” och att alltför generösa försäkringar ger otillräckliga incitament för arbetsmarknadsdeltagande.

Det finns en hel del forskning om medborgarnas attityder till socialförsäkringar, såväl i Sverige som komparativt (Bonoli 2000; Kumlin 2007; Svallfors 1996, 2010, 2011). Sociologen Stefan Svallfors är den som kanske forskat mest om svensk folkets inställning till socialförsäkringarna. I en underlagsrapport till Socialförsäkringsutredningen som nämndes tidigare finner han att förtroendet för socialförsäkringarna på det stora hela är högt och stabilt, men att det minskat bland dem som lever i marginalen och alltså de mest ekonomiskt utsatta i vårt samhälle (Svallfors 2010). I en artikel från 2011 konstaterar han att frågan om socialförsäkringarna år 2010 också var mindre av en partiskiljande fråga än tidigare (Svallfors 2011). I SOM-kapitlet från 2012 analyserades inställningen utifrån dessa mer generella frågor om hur nöjd man är med socialförsäkringarnas utformning. Där konstateras en viss ”återideologisering” i och med att skillnaden mellan socialdemokraternas och moderaternas sympatisörer ökat (Oskarson 2013). Svallfors analyser bygger på mer detaljerade frågor om finansiering, omfattning och legitimitet, medan frågorna i de nationella SOM-undersökningarna är mer generella då de efterfrågar ”Hur nöjd” man är med respektive socialförsäkringar. Resultaten kan därför inte fullt ut jämföras, utan bör ses som kompletterande.

Tre hypoteser om ökat missnöje

Missnöjet med socialförsäkringarna har alltså ökat, men det är inte entydigt varför så har skett. Flera alternativa hypoteser kan formuleras utifrån vad vi vet dels om hur socialförsäkringarna är tänkta att fungera och dels utifrån de policyförändringar och den politiska diskussion som präglat det senaste decenniet. Medutgångspunkt i såväl tidigare forskning som i den faktiska policyutvecklingen är det möjligt att formulera tre hypoteser om i vilka grupper missnöjet ökat mest, och därmed komma närmare en förklaring till vad som drivit det ökade missnöjet.

När det gäller vad som förklarar attityderna till socialförsäkringarna är det för det första centralt hur inställningen skiljer sig åt mellan olika sociala grupper, med ett antagande om att vad man tycker om socialförsäkringarna avgörs av de egna

erfarenheterna och egenintresset. Höginkomsttagare och människor i medelklassyrken antas vara kritiska då socialförsäkringarna inte kompenserar inkomstbortfall för högre inkomster, samtidigt som de belastar skattesystemet. Människor med en svag position på arbetsmarknaden, dålig hälsa etc. antas istället vara positiva till socialförsäkringarna, då de utgör ett trygghetssystem för dem som kanske inte har någon annan inkomstkälla. Hur opinionsutvecklingen ser ut i olika grupper kan därmed belysa policyförändringarnas betydelse för det ökade missnöjet. Den andra förklaringsstrategin är att se socialförsäkringarna som ideologiska frågor, där det är svarspersonernas ideologiska orientering och partisympati som avgör vad man tycker. Detta belyser betydelsen av politisk mobilisering som förklaring till det ökade missnöjet.

På basis av detta resonemang kan flera hypoteser om det ökade missnöjet med socialförsäkringarna formuleras. En första hypotes är att det är medelklassens stöd som primärt har minskat. Personer i medelklassen har i allmänhet fått se ersättningsnivåerna bli allt lägre, samtidigt som kostnaderna för socialförsäkringarna leder till ett högt skattetryck. Inte minst kan misstankar och diskussioner om fusk och missbruk erodera stödet.

En andra hypotes är att missnöjet ökat mest bland dem som är mest utsatta och i behov av socialförsäkringarna på grund av låga inkomster eller avsaknad av andra tillgångar. Detta är människor som befinner sig i en situation där de riskerar att inte fullt ut kunna försörja sig genom förvärvsarbete. De senaste årens skärpta kvalifikationskrav och sänkta ersättningar innebär att sjukförsäkringen kanske inte uppfattas vara det skyddsnät man förväntat sig.

En tredje hypotes tar fasta på att det senaste decenniets politiska diskussioner kring socialförsäkringarna i allmänhet och sjukförsäkringssystemet i synnerhet lett till att missnöjet i allt större utsträckning har med politik och ideologi att göra, snarare än den egna sociala och ekonomiska situationen att göra. Hypotesen är därför att uppfattningarna om socialförsäkringarna politiserats, och att det därmed har blivit större skillnader mellan de politiska partiernas sympatisörer.

Testet av de tre hypoteserna kommer i det följande att begränsas till att försöka komma det ökade missnöjet med sjukförsäkringssystemet mellan åren 2004 och 2014 på spåret. Att fokus läggs vid just sjukförsäkringssystemet kan motiveras med att detta är den del av socialförsäkringarna som störst andel av medborgarna kommer i kontakt med. Arbetslöshetsersättning berör kanske inte dem med fast anställning och många tjänsteår, och pensionssystemet är för många något som hör till en avlägsen framtid. Samtidigt innebär den höga korrelationen mellan bedömningarna att sannolikt samma mönster återfinns för bedömningar av pensionssystemet och arbetslöshetsförsäkringen som för sjukförsäkringen. Är man missnöjd med den ena är sannolikheten att man är missnöjd med den andra mycket hög. De bivariata korrelationerna ligger mellan $r=0.53$ (A-kassa och pension) och $r=0.75$ (A-kassa och sjukförsäkring).¹ Det är därför möjligt att se bedömningarna av socialförsäkringarna som uttryck för en bakomliggande mer generell attityd (Cronbach's alpha = 0.85).

Dessa hypoteser ska analyseras genom andelen missnöjda med sjukförsäkrings-systemet jämförs mellan de olika grupper som berörs av respektive hypotes. Opinionsbalansmått används inte då andelen som uppgett att de varken är nöjda eller missnöjda är förhållandevis hög och de tas därför inte med i analysen. De som angett att de inte har någon uppfattning lämnas som tidigare nämnt också utanför procentberäkningarna.

Vad förklarar det ökade missnöjet med sjukförsäkringen?

Den första hypotesen är att det framförallt är medelklassens stöd som har eroderat, då högre inkomster inte ersätts fullt ut och socialförsäkringarna kan uppfattas att de ”kostar mer än de smakar”. Klassindelningen i det följande är baserat på vilket yrke man har, eller tidigare har haft. Tyvärr användes inte samma klassschema i SOM-undersökningen 2004, varför denna jämförelse endast kan göras sedan 2008. Inkomstvariabeln är en klassificering av den egna månadsinkomsten före skatt. Klassificeringen är gjord för att ligga så nära en normalfördelning som möjligt.

Tabell 2 Andel missnöjda med sjukförsäkringssystemet i olika klasspositioner samt olika inkomstgrupper (procent och procentdifferens)

	2008	2012	2013	2014	Differens 2004-2014
Höga tjänstemän	27	38	35	37	+10
Övriga tjänstemän	32	45	38	44	+12
(Småföretagare)	(33)	(32)	(37)	(58)	(+25)
Arbetare	31	40	41	36	+5
<i>Differens arbetare – höga tjänstemän</i>	-4	-2	-6	1	
Låg inkomst	38	39	39	41	+3
Medelinkomst	34	42	40	40	+6
Hög inkomst	23	32	29	34	+11
<i>Differens Låg – hög inkomst</i>	+15	+7	+10	+7	

Kommentar: Tabellen redovisar andelen mycket eller ganska missnöjda med sjukförsäkringen. Frågans formulering var: "Hur nöjd är du med hur följande offentliga försäkringssystem fungerar?" De försäkringssystem som nämndes var *pensionsystemet, sjukförsäkringen* samt *A-kassan*. Svartalternativen var *mycket nöjd, ganska nöjd, varken nöjd eller missnöjd, ganska missnöjd, mycket missnöjd* samt *ingen uppfattning*. Respondenter som angett "ingen uppfattning" ingår inte i procentbasen. Klassposition är baserat på eget nuvarande eller tidigare yrke. Inkomst avser egen månadsinkomst, kategorisering så nära 25-50-25 fördelning som möjligt. Antalet småföretagare är mycket lågt varför nivåskattningen är osäker.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2004, 2008, 2012, 2013 och 2014 (2008 edition Klass-SOM).

Tabell 2 visar först och främst att klasskillnaderna liksom skillnaderna mellan inkomstgrupperna är ganska små. Om vi däremot ser till trenden över tid så visar de att missnöjet mycket riktigt har ökat i medelklassen, även om ökningen är måttlig. Bland arbetare ökade missnöjet tydligt mellan 2008 och 2010, men har därefter minskat något. När det gäller inkomst är det främst bland dem med hög inkomst som missnöjet ökat. Bland låginkomsttagare är andelen missnöjda konstant omkring 40 procent. Bland medelinkomsttagare var missnöjet lägre år 2004, men har sedan 2008 också legat tämligen konstant på ungefär 40 procent. Bland höginkomsttagarna har däremot andelen missnöjda ökat från 23 procent 2004 till 34 procent 2014. Trots detta är det dock genomgående så att missnöjet är mer utbrett bland låg- och medelinkomsttagare än bland höginkomsttagarna, även om denna skillnad minskat.

Den första hypotesen – att missnöjet med sjukförsäkringssystemet främst ökat i medelklassen – får alltså ett visst, men inte särskilt starkt, stöd. Och det är likväl bland höginkomsttagarna som missnöjet med sjukförsäkringen är lägst.

Tabell 3 Andel missnöjda med sjukförsäkringssystemet ibland grupper med olika arbetsmarknadsrelation och hälsotillstånd (procent och procentdifferens)

	2004	2008	2012	2013	2014	Differens 2004-2014
Förvärvsarbetande	33	34	42	41	42	+9
Utanför arbetsmarknaden	17	41	49	38	38	+21
Ålderspensionär	30	14	27	25	29	-1
Studerande	30	23	38	36	37	+7
<i>Differens förvärvsarbetande – utanför arbetsmarknaden</i>	15	-7	-6	3	4	
Dålig hälsa	33	35	42	42	46	+13
Medelhälsa	29	27	40	34	37	+8
God hälsa	30	27	36	38	34	+4
<i>Differens dålig – god hälsa</i>	3	7	5	5	12	

Kommentar: Tabellen redovisar andelen mycket eller ganska missnöjda. Frågans formulering var: "Hur nöjd är du med hur följande *offentliga* försäkringssystem fungerar?" De försäkringssystem som nämndes var *pensionssystemet, sjukförsäkringen* samt *A-kassan*. Svarsalternativen var *mycket nöjd, ganska nöjd, varken nöjd eller missnöjd, ganska missnöjd, mycket missnöjd* samt *ingen uppfattning*. Respondenter som angett "ingen uppfattning" ingår inte i procentbasen. "Utanför arbetsmarknaden" innefattar arbetslösa, dem i arbetsmarknadspolitiska åtgärder samt personer med aktivitetsersättning / förtida pension. Bedömning av den egna hälsan angavs på en skala 0-10, och fördelningen här är gjord för att så nära möjligt motsvara fördelningen 25-50-25 procent.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2004, 2008, 2012, 2013 och 2014 (2008 edition Klass-SOM).

Den andra hypotesen tog istället fast på att de med svagast arbetsmarknadsförankring är mest utsatta vid ett inkomstbortfall, och att exempelvis förändringar i kvalifikationskraven bidragit till att öka missnöjet. Avseende just sjukförsäkringarna är det också relevant att se till hur svarspersonerna bedömer sin egen hälsa, då ju sjukförsäkringen är av störst relevans för de som är sjuka. Utvecklingen redovisas i tabell 3.

I SOM-undersökningen 2004 var det betydligt fler (33 procent) bland de förvärvsarbetande än bland dem utanför arbetsmarknaden (17 procent) som uppgav sig vara missnöjda med sjukförsäkringen. Sedan dess har dock andelen missnöjda ökat betydligt mer bland dem som står utanför arbetsmarknaden (arbetslösa, långtidssjukskrivna, aktivitetsersättning) än bland förvärvsarbetande, även om missnöjet även ökat bland dem. Skillnaderna mellan dessa grupper har därmed minskat betydligt. Ser vi däremot till självupplevd hälsa är det tydligt att det främst är bland dem som har en relativt sämre upplevd hälsostatus som missnöjet har ökat, och differensen mellan dem med god och dålig hälsostatus var i SOM-undersökningen 2014 12 procentenheter.

Hypotesen om att missnöjet främst ökat bland dem som är mest utsatta ekonomiskt och hälsomässigt får alltså stöd, vilket också ligger i linje med de resultat från Stefan Svallfors underlagsrapport för socialförsäkringsutredningen som diskuterades tidigare. Samtidigt är skillnaderna mellan de olika grupperna i tabell 3 förhållandevis begränsade, varför detta inte kan vara hela förklaringen till det ökade missnöjet med sjukförsäkringen.

Den tredje hypotesen tar fasta på att sjukförsäkringen varit en central fråga på den politiska arenan under det senaste decenniet. Förväntningen är därför att skillnaderna mellan de olika partiernas sympatisörer har ökat mellan 2004 och 2014.

År 2004 var det bland dem som stod till höger ideologiskt som missnöjet var högst, medan det allsedan dess är de som står till vänster som i högst utsträckning är missnöjda. Som störst förefaller den ideologiska polariseringen varit 2012, för att därefter minskat något. Skillnaden i inställning till socialförsäkringen mellan åren 2004 och 2014 är störst bland dem som står klart eller något till vänster ideologiskt där andelen missnöjda ökat med 18 procentenheter.

Ser vi till partisympati så är det i huvudsak samma mönster. År 2004 var Moderaternas sympatisörer mycket missnöjda med sjukförsäkringen. Efter 2006 då Moderaterna vann regeringsmakten bland annat med fokus på ”arbetslinjen” och reformer av sjukförsäkringarna, blev de betydligt mindre missnöjda. Under de senaste åren ökar dock missnöjet igen. I princip det motsatta mönstret återfinns bland Socialdemokraternas sympatisörer. År 2004 var det endast 19 procent av dem som uppgav att de var missnöjda, men detta ändrades efter 2006. År 2008 var det 31 procent av s-sympatisörerna som var missnöjda och år 2012 hela 47 procent missnöjda. De senaste åren har andelen missnöjda bland S-sympatisörerna minskat något, vilket också inneburit att inställning till sjukförsäkringen inte skiljer socialdemokraternas och moderaternas sympatisörer lika tydligt åt 2014 som framförallt 2004 och 2012.

Tabell 4 Andel missnöjda med sjukförsäkringssystemet efter ideologisk orientering och bland partiernas sympatisörer. Procent och procentdifferens

	2004	2008	2012	2013	2014	Differens 2004-2014
Klart till vänster	33	38	56	55	51	+18
Något till vänster	23	33	47	41	44	+21
Varken vänster eller höger	28	30	40	36	40	+12
Något höger	36	22	27	30	31	-5
Klart höger	40	24	25	29	31	-9
<i>Differens klart vänster – klart höger</i>	-7	14	31	26	20	
V	42	44	61	60	58	+16
S	19	31	47	36	39	+20
C	25	24	39	10	37	+12
Fp	28	22	23	25	23	-5
M	40	21	24	28	29	-11
Kd	37	20	36	29	32	-5
Mp	37	34	39	45	42	+5
Sd		38	56	49	55	+17
<i>Differens socialdemokraterna – Moderaterna</i>	-21	9	24	8	10	

Kommentar: Tabellen redovisar andelen mycket eller ganska missnöjda. Frågans formulering var: "Hur nöjd är du med hur följande *offentliga* försäkringssystem fungerar?" De försäkringssystem som nämndes var *pensionssystemet, sjukförsäkringen* samt *A-kassan*. Svarsalternativen var *mycket nöjd, ganska nöjd, varken nöjd eller missnöjd, ganska missnöjd, mycket missnöjd* samt *ingen uppfattning*. Respondenter som angett "ingen uppfattning" ingår inte i procentbasen. Ideologisk position avser respondentens egen placering.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2004, 2008, 2012, 2013 och 2014 (2008 edition Klass-SOM).

Den övergripande slutsatsen av analyserna av betydelsen av ideologi och partsympati för inställning till sjukförsäkringen är alltså att det framförallt bland dem som står till vänster politiskt som missnöjet ökat. Detta återspeglar sannolikt också en kritik av alliansregeringen som också bidrog till den ökade politiseringen i och med fokus vid arbetslinjen.

Ett urholkat stöd

Sjukförsäkringssystemet, liksom övriga socialförsäkringar, brukar ses som något av en ryggrad i den svenska välfärdsstaten. Traditionellt har dessa ansetts ha ett

mycket brett stöd i befolkningen, då alla bidragit och alla fått del av dem. Men analyserna här pekar på att förtroendet och stödet för socialförsäkringarna har minskat under de senaste 10 åren. Utifrån analysen av utvecklingen av missnöjet med sjukförsäkringssystemet är det tydligt att den opinionsmässiga basen alltmer återspeglar den ”normalinkomsttagare” som försäkringen tycks vara anpassad för – en förvärvsarbetande person med måttliga inkomster. Det handlar om ett ökat missnöje i medelklassen och bland dem med högre inkomster. Samtidigt återfinns ett ökat missnöje bland dem utan fast arbetsmarknadsanknytning. Men analysen visar också att den generella inställningen till sjukförsäkringen blivit tydligt politiserad (även om politiseringen var starkast 2012 och 2013), vilket innebär att de som traditionellt sett varit starkast anhängare till dessa välfärdssystem – de som står till vänster politiskt och socialdemokratiska sympatisörer – blivit tydligt mer missnöjda under det senaste decenniet. Stödet för socialförsäkringarna tycks med andra ord ha urholkats i de grupper som traditionellt sett har stött dem mest, samtidigt som de inte heller vunnit nytt stöd i andra grupper. Kanske kommer situationen att förändras framöver. En rad reformer förs nu upp på den politiska dagordningen till följd av att socialförsäkringsutredningen kommit med sin slutanalys och även att en socialdemokratisk regering tillträtt. Om dessa kommer att förstärka stödet och tilltron till dessa centrala välfärdssystem kan bara framtiden (och kommande SOM-undersökningar) utröna.

Not

¹ Pearson's R

Referenser

- Bonoli, Giuliano (2000). ”Public Attitudes to social protection and political economy traditions”, *European Societies*, 2:431-452.
- Esping-Andersen, Gösta (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Jæger, Mads Meier (2006). ”Welfare Regimes and Attitudes Towards Redistribution: The Regime Hypothesis Revisited”, *European Sociological Review*, 22:157-170.
- Johnson, Björn (2010). *Kampen om sjukfrånvaron*. Lund: Arkiv.
- Kumlin, Staffan (2007). ”The Welfare State: Values, Policy Preferences, and Performance Evaluations”, i Russel J. Dalton och Hans-Peter D. Klingemann (red), *The Oxford Handbook of Political Behavior*, Oxford & New York: Oxford University Press.
- Oskarson, Maria (2013). ”Kampen om socialförsäkringarna”, i Lennart Weibull, Henrik Oscarsson och Annika Bergström (red), *Vägskäl*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

- SOU 2015 *Slutbetänkande av Parlamentariska socialförsäkringsutredningen: Mer trygghet och bättre försäkring*. Statens offentliga utredningar 2015:21.
- Svallfors, Stefan (1996). *Välfärdsstatens moraliska ekonomi. Välfärdsopinionen i 90-talets Sverige*. Umeå: Boréa.
- Svallfors, Stefan (2010). "Trygg, stöttande, tillitsfull? Svenskarnas syn på socialförsäkringarna", i *Rapport för den parlamentariska socialförsäkringsutredningen*.
- Svallfors, Stefan (2011). "A Bedrock of Support? Trends in Welfare State Attitudes in Sweden 1981-2010", *Social Policy & Administration*, 45(7):806-825.